

Sessio 9

Jens Grandell

Historia Helsingin yliopisto

Pelkästään puoliksi kuljetut polut – Republikaaninen ajattelu suomalaisessa 1800-luvussa

Ajanjakso 1800-luvun puolivälistä eteenpäin mielletään yleisesti suomalaisessa historiankirjoituksessa liberalismiin läpimurroksi. Suomea modernisoitiin niin poliittisesti kuin taloudellisesti ja liberalismi toimi tässä edistävän voimana. Suomalaisen liberalismiin juuria voidaan jäljittää 1820-lukuun ja A. I. Arwidssonin lehdistökirjoituksiin, ja sieltä eteenpäin Saiman kautta 1840-luvulla 1850-luvun vapaampaan keskusteluilmastoon. Niin valtiopäivien koollekutsumisen kuten liberaalin Helsingfors Dagblad:n perustamisen myötä 1860-luvulla liberaali läpimurto oli tosiasia. Tämän tutun narratiivin painopiste on vankasti liberalismissa, samalla kuin toinen lähellä oleva ajatustraditio, nimittäin republikanismi kokonaan on jäänyt ulkopuolelle. Tämä vaikka 1800-luvun historiassa on enemmän sääntö kuin poikkeus, että liberaali ja republikaaninen kieli sekoitettiin keskenään poliittisessa keskustelussa Euroopan mantereella ja Yhdysvalloissa. Voidaankin sanoa, että yritykset luoda liberaali aika-akseli ovat estäneet ymmärryksemme republikaanisesta ajattelusta suomalaisessa 1800-luvussa.

Esitelmässäni aikomukseni on luoda valoa erääseen tähän asti huonosti tunnettuun osaan 1800-luvun poliittisesta ajatusmaisemasta. Ennen kuin liberalismista tuli systemaattisempi kokonaisuus 1860-luvulta alkaneen puolueenmuodostuksen myötä, aatteiden muodostuminen oli vielä auki siinä mielessä, että tuleva kehitys ei ollut hakattu kiveen. Sellaiset henkilöt, jotka olivat mukana julkisessa keskustelussa ja jotka peräänkuuluttivat yhteiskunnallista muutosta – kuten toimittaja ja valtiopäivämies August Schauman – ottivat vaikutteita Euroopassa ja Yhdysvalloissa käydyistä keskusteluista ja lainasivat siellä käsitteitä ja ideoita kotimaan olosuhteisiin. Näin republikaanisesta perinteestä tuli osa suomalaista ajatusmaisemaa.

Loppujen lopuksi suomalainen tasavalta oli vielä 1800-luvulla mahdottomuus, kun taas liberaalin kielen oli paremmin soviteltavissa Suomen olosuhteisiin. Tästä todellisuudesta kaikki olivat perillä, mikä erityisesti J. S. Millin julkaisujen myötä 1860-luvulta lähtien yhdisti suomalaiset vapausajattelijat liberalismiin sateenvarjon alle. Liberalismin kukoistuskauti alkoi tästä ja jatkui aina 1880-luvulle, mikä muun muassa näyttäytyy sillä, että sekä ruotsinmieliset länteen päin suunnatut että suomenmieliset ryhmittymät pyrkivät omaamaan käsitteen. Tätä taustaa vasten republikanismi voidaan nähdä häviäjänä – ja häviäjien historia on pitkään jäänyt kirjoittamatta. Esitelmässäni korostankin tätä valokeilan ulkopuolella olevaa traditiota, ja sen kautta myös kuinka läheisesti Suomi oli linkitetty suurempaan maailmaan ja kuinka monivivahteinen varhainen suomalainen liberalismi on.

Reetta Eiranen

Tampereen yliopisto

Jännitteisten nationalismien katveet ja ristivedot

Kansakuntien rakentamisen ja kansallisen kuulumisen ambivalenssi ja ristivedot eivät istu helposti yhtenäisyyden ympärille rakennettuihin kansallisiin kertomuksiin. Usein niissä keskitytään ns. voittavalle puolelle päätyneisiin hahmoihin ja toisenlaiset valinnat ja kohtalot voivat jäädä katveeseen. Entä jos toimijan suhde aatteisiin ei ole ollut selväpiirteinen tai yksittäiseen nationalismiin samaistuva? Millaista on ollut kansallisuusaatteiden kamppailu ja ristiveto yksilöiden ja yhteisöjen sisällä?

Esitykseni käsittelee valmisteilla olevaa tutkimushankettani, jossa analysoidaan ristiriitaisia ja kilpailevia nationalismia sekä tunteiden merkitystä niiden rakentumisessa 1800-luvun lopun Suomen suuriruhtinaskunnassa. Tutkimushankkeen syventyy kirjeenvaihtojen kautta henkilöihin, joiden elämässä ja ihmissuhteissa erilaiset nationalismit, tässä tapauksessa suomen- ja ruotsinmielisyys, limittyivät ja ristesivät. Heidän kauttaan vakiintuneita tulkintakehyksiä ja narratiiveja voidaan purkaa ja kääntää katetta katvealueille.

Tärkeimmät kohdehenkilöt ovat serkukset Robert Castrén (1851–1883), Johanna Schybergson (1856–1936, os. Tikkanen) ja J. J. Tikkanen (1857–1930), jotka polveutuivat suomalaista kulttuurinationalismia edistäneistä suvuista, saivat ”kansallisen kasvatuksen” ja oppivat suomen kieltä pienestä pitäen. Myöhemmin elämässään he kuitenkin kiinnittyivät liberaaleihin ja ruotsinmielisiin piireihin poliittisten valintojensa ja avioliittojensa kautta. Aatteellisten painotusten ristivedot konkretisoituivat niin yhteiskunnallisilla kentillä kuin henkilökohtaisessa elämässä. Serkukset olivat monin tavoin aktiivisia. Robert Castrén oli lehtimies liberaaleissa ja kielikysymyksessä maltillisissa piireissä. Puoliso Lottie Pipping oli vanhasta, joskaan ei suomenmielisestä yliopistosuvusta. Johanna Schybergson toimi pikakirjoittajana säätyvaltiopäivillä, oli ensimmäisiä suomalaisia naiskeksijöitä ja johti tiettävästi omaa kotitalouskouluaan. Hänen puolisonsa oli historioitsija, professori M. G. Schybergson, jota on pidetty ruotsinmielisenä vastineena Yrjö Koskisen suomalaiskansalliselle historiankirjoitukselle. J. J. Tikkasesta tuli Suomen ensimmäinen taidehistorian professori ja hän luennoikin suomeksi, vaikka pyrki pitämään etäisyyttä kielikiistoihin. Hän avioitui teollisuus- ja upseeripiireihin kiinnittyneestä suvusta tulleen A. E. Westzynthuksen kanssa.

Serkuspiirissä poliittisesti aktiiviset miehet ja poikkeuksellisen toimeliaat naiset olivat tiiviissä keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Heidän kauttaan voi analysoida ja purkaa yksioikoista fennomania–svekomania-jaottelua ja nostaa katveista esiin tunne- ja kokemusmaailmoja, joissa monenlaiset, jännitteisetkin aatteelliset säikeet kietoutuivat yhteen ihmissuhteissa, politiikassa ja kansalaisyhteiskunnassa.

Jukka Sarjala

Kulttuurihistorian senioritutkija (FT, dosentti), Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto

Suomen varhaisromantiikan lannistus ja kuihtuminen – katosiko kaikki?

Turun romantiikan nimellä kulkeva kirjallis-aatteellinen, osin poliittinen liikehdintä Keisarillisen Turun yliopiston ja Uppsalan yliopiston liepeillä 1810-luvulla sai nolon lopun – tai siltä ainakin näyttää. Valveutuneet turkulaisylioppilaat innostuivat ruotsalaisesta romantiikasta ja saksalaisesta idealismista, mutta joukon huomiota herättävät hahmot, Adolf Ivar Arwidsson ja Carl Gustaf Ottelin, puhdistettiin yliopistosta. Lisäksi tuon joukon muodostama toimintaverkosto alkoi rapautua vuosikymmenen lopulla maisterien ja ylioppilaiden hakeutuessa työelämään ja virka-asemiin.

Käsittelen tässä esitelmässä Turun romantiikan hajoamisprosessia ja ylioppilasnuorison herättämää vastustusta varttuneemmassa ikäpolvessa, mutta yhtä keskeinen aihe on pohtia, voiko Suomessa virinnyttä varhaisromantiikkaa ja sen saamaa kohtaloa lopultakaan kuvata epäonnistumiseksi tai umpikujaksi. Aiempi tutkimus on korostanut 1700-luvulta peräisin olleen uushumanismin ja antiikin harrastuksen voittoa romantiikasta 1820-luvun puolimaissa. Tähän mennessä on kuitenkin jäänyt perusteellisemmin pohtimatta ja tutkimatta, miten romantiikan perintö mahdollisesti jatkui Suomessa noiden vuosien jälkeen. Tarkastelen lopuksi joitakin mahdollisuuksia ja tapauksia, joiden pohjalta varhaisromantiikan hiipumista maassamme voisi pikemminkin ajatella hiljaiseksi eloonjäämiseksi kuin kertakaikkiseksi epäonnistumiseksi.